Η ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΗ ΟΤΙ ΣΤΑ ΙΑΤΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΒΛΕΠΟΥΜΕ ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΑΣΘΕΝΗ[1]

BARBARA DUDEN

Πριν από περίπου είκοσι τρία χρόνια συνέθεσα μια ογκώδη σχολιασμένη βιβλιογραφία, η οποία συγκέντρωνε όλα όσα είχαν γραφεί γύρω από την «ιστορία του σώματος».[2] Σάρωσα τότε κάθε λογής ιστορικούς καταλόγους και οδηγούς, αλλά σε κανέναν από αυτούς το «σώμα» δεν αναγνωριζόταν ως ξεχωριστή κατηγορία. Σήμερα η κατάσταση έχει αλλάξει. Δύο δεκαετίες αργότερα, το λήμμα «σώμα» γεμίζει τα ευρετήρια.[3] Σήμερα, οι ιστορικές μελέτες αναφέρονται στη διαμόρφωση του σώματος με τη διαμεσολάβηση του ανθρώπου, της εξουσίας, της μόδας, της ηθικής, της ιατρικής ή της επίπλωσης. Φθάνουν ως την αναπαράσταση του σώματος στη γλυπτική, τη ζωγραφική, τον χορό, την ένδυση και το τατουάζ. Η αναπαράσταση, ο συμβολισμός, η ερμηνεία και η αναγνώριση των λειτουργιών του σώματος αναγνωρίζονται ως δόκιμα αντικείμενα ιστορικής μελέτης. Αν έπρεπε να χρησιμοποιήσω τα παλαιά μου κριτήρια, ο κατάλογός μου θα πολλαπλασιαζόταν πολλές φορές σε σχέση με το αρχικό του μέγεθος.

Τώρα όμως, τα κριτήριά μου έχουν αλλάξει. Η έρευνά μου επικεντρώνεται στις ιστορικές πηγές που αποκαλύπτουν τη *σωματική αυτοαντίληψη* μιας εποχής. Η αόριστή μου προσπάθεια να κατανοήσω «το σώμα ως ιδιαίτερη εμπειρία μιας εποχής» μετασχηματίστηκε σε *ιστορική σωματολογία*, δηλαδή στην έρευνα γύρω από τις σωματικές αναφορές του γραμματικού τύπου του «πρώτου ενικού»: τη σάρκα και το αίμα, την *υπό-σταση* (sub-stance) του ομιλούντος «εγώ». Προσπαθώ να ανακτήσω τη βιωμένη παρουσία την οποία υποδεικνύει κάποιος ή κάποια όταν λέει «εγώ». Εστιάζω στα χαρακτηριστικά της ενσυναίσθητης παρουσίας, στην οποία

Η **Barbara Duden** είναι ιστορικός και διδάσκει στο Πανεπιστήμιο του Αννόβερο.

Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 93, Απρίλιος-Ιούνιος 2006, σελ. 23-29

ο ομιλητής ή η ομιλήτρια αποδίδουν αυτά που λέγουν ή αυτά που πράττουν. Το κάνω ως ιστορικός που μεριμνά για την ιστορία αυτών των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και μάλιστα στην κατεύθυνση της εξήγησης του «σώματος» ως ύστατης «ύλης» (stuff).

Αυτή η «ύλη» με την οποία ο ομιλητής ή η ομιλήτρια υπάρχει και αισθάνεται το παρόν, και στην οποία αναφέρεται η αντωνυμία του πρώτου ενικού, είναι κάτι απόλυτα δικό του και δικό της. Είναι το *concretissimum*, το πλέον συγκεκριμένο, αυτό που δεν μπορεί να αποτελεί αφαίρεση. Κάτι που, όπως έχει επισημάνει ο Αριστοτέλης σε αντίθεση με ό,τι υποστηρίζει ο δάσκαλός του ο Πλάτωνας, δεν ανάγεται απλώς στις λέξεις που χρησιμοποιεί.[4] Πρόκειται για κάτι που μπορεί να κατανοηθεί μονάχα δια της *μιμήσεως*, και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να παραμένει δυσπρόσιτο στις ανθρωπιστικές αναλυτικές κατηγορίες. Πριν από πολύ καιρό, όταν για πρώτη φορά άνοιγα δρόμο στο πεδίο της ιστορίας του σώματος, δεν υποπτευόμουν ότι το κυνήγι του σώματος θα με έκανε να κυνηγώ τη γάτα Τσελσάιρ, σαν άλλη Αλίκη που αναζητεί το παρελθόν μέσα στο δάσος που απλώνεται στην άλλη πλευρά του καθρέφτη. Δεν μου περνούσε τότε από το μυαλό ότι η ιστορία της «ύλης» του σώματος θα ήταν τόσο δύσκολη όσο αποδείχθηκε πως ήταν. Και, επιπροσθέτως, στο τέλος της δεκαετίας του '70, δεν κυριαρχούσε ακόμη η μεταμοντέρνα προθυμία να συγχέεται το σώμα με το κείμενο, η σάρκα με το λεγόμενο γονιδίωμα, η γυναίκα με την κατασκευή. Ωστόσο, τώρα πια, και από την εμπειρία μου, γνωρίζω ότι η υπεράσπιση μιας ιστορίας του σώματος που επιθυμεί να εννοήσει την αυτοαντίληψη ως *κράση* των χυμών αναστατώνει τους ακαδημαϊκούς περισσότερο κι απ' όσο η απλή επίκληση μιας ιστορίας του σώματος ενοχλούσε τους συναδέλφους πριν από δυο δεκαετίες. Για να μην φανώ ενοχλητική, στις περισσότερες ακαδημαϊκές συζητήσεις για θέματα που αφορούν το σώμα, είμαι πολύ διακριτική όταν μιλώ ακριβώς για το θέμα για το οποίο με προσκαλέσατε.

Και για τούτο ευχαρίστως αποδέχθηκα την πρόσκλησή σας. Μου προσφέρετε την σπάνια ευκαιρία της αμεσότητας που δίνει μια ομιλία. Μπορώ να υπερασπιστώ τη θέση μου ότι «το σώμα» είναι το ύστατο όριο για τον ιστορικό που για χάρη επαληθεύσιμων βεβαιοτήτων αποκλείει την *ποιητική μίμηση*. Αν υπήρχε κάποτε «σώμα», κάτι που αντλώ από τα διαβάσματά μου, το σώμα αυτό είναι πρώτον η απόλυτη και η πολυτιμότερη βεβαιότητα για τους βασικούς μάρτυρες που διαθέτει στο κείμενο ο ιστορικός και δεύτερον, την ίδια στιγμή, το σώμα είναι κάτι που δεν «κωδικοποιείται» σε ό,τι αποκαλούμε κείμενο. Πράγματι, θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι η πολιτισμική αποσωματοποίηση αποτέλεσε την προϋπόθεση για ένα είδος ιστορίας του σώματος που έγινε κανόνας. Το σώμα σε αναβρασμό, που ρέει και τινάζεται και χύνεται και στάζει, έπρεπε να εξαφανισθεί από μια κουλτούρα που έπρεπε να υποταχθεί στην κυριαρχία της δομής, των ταξινομήσεων και του κειμένου. Το «κείμενο ως κώδικας» είναι το τέλειο φίλτρο για να στραγγίσει το έγχυμο (*humoral*) σώμα από το παρελθόν του ιστορικού.

Αναζητώντας ό,τι «εννοούν ως σώμα» σε άλλες εποχές, το φορτίο του ρόλου μου θα ήταν αρκετά βαρύ, ακόμη και αν περιοριζόμουν σε μια ιστορία στην οποία μεσουρανεί η αποδοχή και η απόδοση του διαγνωσμένου σώματος, κάτι που ισοδυναμεί με την αποσωματοποίηση του έγχυμου πρώτου προσώπου. Ο ρόλος μου έγινε ακόμη πιο δύσκολος εξαιτίας του γεγονότος ότι τις περισσότερες φορές ασκούσα το αυτί μου και συντόνιζα τον εαυτό μου για να μπορεί να ακούσει τα παράπονα των γυναικών του 18ου αιώνα, τις τραγικές συγκρούσεις που μαρτυρούσαν καθώς βασανίζονταν από τη σύγκρουση ανάμεσα στις ροές μέσα τους και γύρω τους. Ακολούθησα τον στοχασμό μου συντροφιά με αρκετούς συναδέλφους που έχουν ως αντικείμενο όχι την ιστορία του σώματος αλλά του κειμένου. Ο Ludolf Kuchenbuch με οδήγησε να αναγνωρίσω την αδιαφορία για μια ουσιαστική ιστορία της ιδέας του κειμένου, αδιαφορία που μοιάζει παράλληλη με εκείνη της ιστορίας του σώματος, που ήταν και παραμένει πρωταρχική μου μέριμνα. Ο Ivan Illich, από την άλλη μεριά, εστίασε τη μελέτη του στο γεγονός ότι κατά τον 12ο αιώνα οι *voces paginarum*, οι φωνές της σελίδας, σίγησαν[5]. Διατύπωσε την υπόθεση ότι αυτό που συνήθως γινόταν κατανοητό ως μετάβαση από τη μεγαλόφωνη στη σιωπηλή ανάγνωση, πρέπει να γίνει κατανοητό ως κατασίγαση και αποσωματοποίηση του λόγου, ως το πρώτο βήμα σε έναν δρόμο που, στις μέρες μας, οδήγησε στη σύλληψη ενός τερατουργήματος όπως το «γενετικό κείμενο», που δεν έχει ούτε συγγραφέα ούτε απευθύνεται σε αναγνώστη. Μαζί με μια ομάδα θεολόγων από το πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ, υποστήριξε ότι η χριστιανική θεία λειτουργία, της πρώτης χιλιετίας –η οποία ερμήνευε κάθε λόγο ως δοξολογία σχετική με την ενσάρκωση του Λόγου– έπρεπε να σιωπήσει, έπρεπε να εξαφανισθεί από την κουλτούρα, πριν η ζωντανή έγχυμη φύση παραδοθεί στην κυριαρχία των νόμων της επιστήμης.

Η αποσωματοποίηση του πρώτου προσώπου μέσω της αυτοδιαγνωστικής αυτοαντίληψης και η κατασίγαση του λόγου, που συντελείται όταν αυτός γίνεται ορατός πάνω στη σελίδα είναι δύο όψεις μιας μακράς και αμφιλεγόμενης ιστορίας. Δεν μπορώ να επιχειρήσω να τη σχεδιάσω με έναν τρόπο που θα την καθιστούσε ευλογοφανή σε αυτή μου την ομιλία. Αλλά μπορώ να επιχειρήσω να σας δώσω μια αίσθηση για το τι εννοώ όταν επικαλούμαι και για τα δυο την αναλογία της υφής. Την υφή του εγγράφου και την υφή της σάρκας. Όσο κι αν είναι περιορισμένη η ικανότητά μου για μια μιμητική ανασύσταση των παραπόνων του πρώιμου 18ου αιώνα, δεν μπορώ παρά να επιχειρήσω να ανασυγκροτήσω το σώμα από τα γραπτά του ίχνη. Πρέπει να συμπεριφερθώ σαν ιχνηλάτης ή σαν κυνηγός: πρέπει να αποκτήσω αίσθηση του ζώου από τα σημάδια που άφησε. Και στην περίπτωση αυτή δεν είναι μονάχα ένα ζώο αυτό που κυνηγώ. Θέλω να συλλάβω ένα «κείμενο» του 18ου αιώνα που αναφέρει τα παράπονα μιας χήρας για τη μύτη της που ματώνει, μέχρις ότου να έχω μια αίσθηση του τι σημαίνει κάτι τέτοιο όταν «μπεις στο πετσί της». Θέλω να μιμηθώ τον γιατρό στον οποίο παραπονείται με τη δική της *μίμηση*, με την απίθανη ιστορία που κλώθει για χάρη του. Θέλω να προσανατολιστώ στην ίδια την ιστορία ξεκινώντας από τον τρόπο που η ιστορία αυτή γίνεται κατανοητή και καταγράφεται από τον γιατρό. Αλλά στη συζήτησή μας μπορώ να συνεισφέρω ένα πράγμα: να σας δώσω ένα παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο πρέπει να υπερβούμε το γραπτό ίχνος αν θέλουμε να μιλήσουμε για την έγχυμη «ύλη» της λείας μου – τη ρευστότητα της σάρκας την εποχή του Νεύτωνα και του Μπαχ.

Για να το κάνω αυτό, πρέπει να ξαναζωντανέψω την ανάμνηση πραγμάτων που είχαν ισχυρότατες μεταφορικές ιδιότητες και που σήμερα επιζούν μονάχα στην ετυμολογία και σε μουσεία. Η ροή και η ρέουσα είναι τέτοιου είδους. Η ετυμολογία μου λέγει ότι αναφέρονται σε καταστάσεις φυσικής ρευστότητας, καταστάσεις διαρκούς αλλαγής και σταθερής εγρήγορσης. Το 1655 ο

Ισαάκ Νεύτων κυριολεκτικά «τετραγώνισε τον κύκλο». Όρισε εκ νέου τη «ροή» (flux) ως «ρέουσα ποσότητα» και τη ρέουσα (fluxion) ως «τη στιγμιαία μεταβολή της». Κάποιος που γνωρίζει καλύτερα την ιστορία των μαθηματικών θα μπορούσε να διατυπώσει ένα πειστικό επιχείρημα σχετικά με τη μαθηματικοποίηση του αίματος και της σάρκας, αναδεικνύοντας έναν παραλληλισμό ανάμεσα στο dy/dx = 0 και ανάλογες αλλαγές στη θεώρηση του σώματος: η θερμοκρασία επισκιάζει το δίπολο θερμό/ψυχρό, η πολυφωνία των σφυγμών επισκιάζεται από την έννοια των σφυγμών ανά λεπτό, το αίμα, η κόκκινη «ύλη» της ζωής μετατρέπεται σε κάτι που αναλύεται με εργαστηριακές εξετάσεις. Δεν μπορώ όμως να ακολουθήσω αυτόν τον δρόμο.

Ωστόσο, όταν καταπιάνομαι με την ιστορία είτε του κειμένου είτε του σώματος θυμάμαι πάντοτε αυτές τις σπάνιες και πολύτιμες στιγμές στις οποίες είχα την ευκαιρία να εξετάσω ιρλανδέζικο χειροποίητο πλεχτό (homespun) ή ινδικό υφαντό (kadhi) παρουσία κάποιας που κλώθει ή υφαίνει. Στις περιπτώσεις αυτές πάντα με καθοδηγούσε η ίδια μου η φτώχεια: η έλλειψη οικειότητας με εργαλεία που έχουν μεγάλη μεταφορική ισχύ. Η γυναίκα που κλώθει ή που υφαίνει μπορεί να πει αν το μαλλί προέρχεται από τον ώμο ή από την πλάτη του ζώου. Εγώ δεν μπορώ. Το στουπί πάρθηκε από ακατέργαστο μαλλί που ακόμη κολυμπά μέσα στο ίδιο του το λίπος, ή μήπως πλύθηκε πριν το ξάσουν; Αυτή γνωρίζει και τις δυο δωδεκάδες στάδια από το κούρεμα έως το ύφασμα. Εγώ όχι. Αλλά καθώς την ακούω, αναγνωρίζω ότι ακολουθώντας τα χνάρια του σώματος, κάνω κάτι που δεν είναι διαφορετικό από αυτό που κάνει εκείνη.

Προσπαθώ να μιλήσω για τη συγκέντρωση του μαλλιού και να το δω να ρέει ανάμεσα στα δάκτυλα της Κλωθούς – της ελληνίδας υφάντριας της μοίρας. Βλέπω πώς ανάμεσα στον αντίχειρα και τον δείκτη πλέκεται σε νήμα. Παρατηρώ πώς το νήμα τυλίγεται γύρω στη σαΐτα. Πώς η Αράχνη με κάθε ριξιά τοποθετεί το υφάδι σταυρωτά ανάμεσα στις κλωστές του στημονιού. Βλέπω την ύφανση να μετατρέπεται στο ύφασμα της ιστορίας πάνω στον αργαλειό της ζωής. ΜΕΣΑ και ΑΠΟ αυτό το «υλικό» ύφασμα, το υφαντό (textum) της ιστορίας, προσπαθώ να διαβάσω την ιστορία του σώματος που εμφανίζεται στα γραπτά κείμενα (texts) που βρίσκω στη βιβλιοθήκη.

Προτίθεμαι να μιλήσω για τη δυναμική, έγχυμη, «υλική» αυτοαντίληψη του παρελθόντος ανθρώπων, που σαν κι εμένα, έχουν εσωτερικεύσει τις αναπαραστάσεις της ανατομίας και τα διαγνωστικά φύλλα. Ο μόνος τρόπος που ξέρουν να σκέφτονται, να αισθάνονται, να μιλούν για τον εαυτό τους είναι μέσω των απεικονίσεων των οργάνων που προβάλλουν μόνοι τους στον εαυτό τους. Προσπαθώ επίμονα να ανοιχτώ σε έναν άλλο τρόπο αυτοαντίληψης. Αλλά συνήθως ανακαλύπτω ότι οι εναλλακτικοί τρόποι που επινοούν οι άνθρωποι σήμερα είναι βυθισμένοι σε ένα νεοεποχικό (new age) μοντέλο αυτό-απεικόνισης.

Αυτός είναι ο λόγος που καλλιεργώ την ευαισθησία μου για τα παλιά κείμενα, θυμίζοντας στον εαυτό μου παρελθούσες, συμβολικά ισχυρές τεχνικές. Κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι ήταν αποτελεσματικές στην παραγωγή χειροποίητων πλεκτών. Ωστόσο, ως μεταφορές, δηλώνουν την καταγωγή της βιωμένης «ύλης». Αναμφίβολα, πρέπει να σας παρακαλέσω να με ανεχθείτε: γνωρίζω ότι το μαλλί των προβάτων που με τη χτένα έγινε κομβώδες στουπί, οι ακατέργαστες κλωστές που περιστράφηκαν σε ένα νήμα τυλιγμένο στο αδράχτι, ο αργαλειός που παντρεύει το υφάδι με το στημόνι είναι όλα πράγματα και δεξιότητες που το ακριβές νόημά τους έχει εκλείψει. Αλλά δεν ξέρω άλλον τρόπο για να τονίσω τη διαφορά μεταξύ των τετράχυμων υγρών που αδιάκοπα μορφοποιούνται εκ νέου στο έγχυμο σώμα που γνωρίζουν οι Γαληνικοί και γίνονται αισθητοί με τα παράπονα του ασθενή από τη μια, και από την άλλη την παραποίηση αυτής της έγχυμης ύλης στο σημερινό δυνητικό σώμα (virtual body). Για να αντιδιαστείλω τον ασθενή που κλώθει το νήμα της βιωμένης τραγωδίας του σε παραπονιάρικο αφήγημα για τους χυμούς του που απευθύνει στον γιατρό του, και τον ασθενή που συναντά τον γιατρό στη διάρκεια του ισόβιου αγοραστικού ξεφαντώματός του στο διαγνωστικό σούπερ μάρκετ, στο άρθρο αυτό παρατηρώ τηλεσκοπικά την αποξένωσή μου από τον εαυτό μου που είναι τόσο αποτέλεσμα όσο και συνθήκη της *ιστορικής σωματολογίας* μου. Οι πηγές μου είναι κυρίως έγγραφα του πρώιμου δέκατου όγδοου αιώνα. Αναμφίβολα, το σώμα που παρουσιάζεται σε αυτά είναι πιο χυμώδες από αυτό που νιώθουμε και, όπως θα δούμε παρακάτω, πολύ πιο κωμικοτραγικό.

Ένα από τα πρώτα πράγματα που έπρεπε να κάνω για να κατανοήσω σε τι αναφέρονταν οι γυναίκες όταν χρησιμοποιούσαν την ενική ονομαστική του πρώτου προσώπου της προσωπικής αντωνυμίας, ήταν να πάρω την «ύλη» στα σοβαρά και αυτό το έκανα ανακαλύπτοντας ξανά μόνη μου τι σημαίνει *ύλη* (ελληνικά στο κείμενο). *Ύλη* είναι η λέξη που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Έλληνες για να μιλήσουν για την καρδιά του ξύλου που οι Λατίνοι αποκαλούσαν *materia* και προέρχεται από τη λέξη *mater*. Χωρίς να ασχοληθεί κανείς με αυτήν την *ύλη*, κάθε απόπειρα ιστορίας του σώματος παραμένει ρηχή, ανούσια. Ακολουθώντας επί δύο δεκαετίες τα ίχνη παλαιών σωμάτων, βαθμηδόν άρχισα να εκπλήσσομαι από τη δική μου ξηρότητα. Σαν τις περισσότερες γυναίκες γύρω μου και παρόλη τη νεο-εποχική αυθυποβολή, τη φροϋδική υδραυλική και τα όνειρα του Γιούνγκ για την ψυχή δεν έχω επαφή με την *ύλη*, την «ύλη» μου. Κι ακόμη χειρότερα, τον περισσότερο καιρό ούτε καν συνειδητοποιώ ότι δεν έχω σχέση με ένα τέτοιο *σώμα* (ελληνικά στο κείμενο). Παρόλους τους γκουρού που συμπληρώνουν την αρτηριακή πίεση με τις αστρικές ακτινοβολίες, δυσκολεύομαι να συλλάβω τι σήμαιναν αυτοί οι χυμοί για τους οποίους ούτε οι ασθενείς ούτε οι γιατροί που συναντώ στις πηγές μου δεν είχαν την παραμικρή αμφιβολία. Αλλά τι πρέπει να κάνω ως καθηγήτρια ιστορίας όταν έρχομαι αντιμέτωπη με ένα κείμενο σαν το παρακάτω:

«Την 29η Ιουλίου 1723, ήρθε να με δει μια κοκαλιάρα, χολερική χήρα που είχε περάσει προ πολλού τα εβδομήντα. Παραπονιέται για πόνους που ξεκινάν από τον γοφό και φτάνουν ως τα δάχτυλα, που την καίνε και την κάνουν να κουτσαίνει. Όταν τη ρώτησα για το πώς άρχισαν οι πόνοι της, μου εξομολογήθηκε ότι, έως πριν από δύο μήνες, τα έμμηνά της (sic!) ήταν κανονικά. Πίστευε ότι οι πόνοι της άρχισαν επειδή η μηνιαία αιμορραγία της σταμάτησε. Καθώς η γυναίκα αυτή δεν συνήθιζε να παίρνει φάρμακα, της συνέστησα να εκθέσει το πόδι της και τα απόκρυφά της στους ατμούς βραστού γάλατος.... Σύντομα, τα έμμηνα της επέστρεψαν και ο πόνος σταμάτησε». Και η ιστορία δεν τελειώνει εδώ.

Πέντε χρόνια αργότερα η ίδια κοκαλιάρα χήρα επισκέπτεται και πάλι τον γιατρό. Όπως και την προηγούμενη φορά, το πρώτο πράγμα που αναφέρεται είναι ότι τα έμμηνά της είχαν σταματήσει ξανά και τη φορά αυτή για σχεδόν δύο χρόνια. Αλλά τώρα παραπονιέται ότι αιμορραγεί η μύτη της και έχει ζαλάδες. Περιγρά-

φοντας την περίπτωσή της ο Dr. Storch καταγράφει επιμελώς και τα έμμηνα της αδελφής της χήρας: τα έμμηνα εκείνης, που προ πολλού έχει περάσει τα ογδόντα, ουδέποτε παρουσίασαν ανωμαλίες και η υγεία της σε όλη τη ζωή της ήταν καλή.

Προφανώς, σήμερα κανείς γιατρός που είναι στα καλά του δεν θα αντιδρούσε όπως ο Dr. Storch στα λεγόμενα ενός ασθενή του. Ποτέ δεν θα συνέδεε τον πόνο στο γοφό που κατηφορίζει στο πόδι με «τη ροή του αίματος». Θα εκπλησσόταν με αυτά που θα του έλεγε η χήρα για αδιάκοπη, μετακλιμακτήρια κολπική αιμορραγία και μάλλον θα είχε αμφιβολίες για το αν αυτή τα είχε τετρακόσια. Θα είχε να διαλέξει ανάμεσα στο να τη στείλει στον ψυχίατρο ή τον ογκολόγο. Εάν η γυναίκα επισκεπτόταν γυναικολόγο, αυτός, χωρίς πολλά-πολλά, θα εξέταζε τον κόλπο της με το χέρι, χωρίς ν' ακούσει την ιστορία της. Απ' όσο γνωρίζω, οι ατμοί βραστού γάλατος όταν εφαρμόζονται στα απόκρυφα δεν επαναφέρουν την περίοδο, ιδίως μιας γριάς γυναίκας. Σήμερα η περίοδος και η ρινική αιμορραγία δεν συνδέονται φυσιολογικά. Στο Eisenach[6], η συμπάθεια μεταξύ αυτών των σωματικών οπών ήταν γεγονός της κοινής λογικής, τόσο για τον γιατρό με την πανεπιστημιακή μόρφωση όσο και για τη χήρα. Το αποπροσανατολισμένο αίμα που δεν μπορούσε να βρει μια κατάλληλη έξοδο δια μέσου ενός ανοίγματος στο κάτω μέρος του σώματος έπρεπε να στάξει από κάπου αλλού στο πάνω μέρος του σώματος. Αναντίρρητα, με τη συμβουλή του και τη σύστασή του, ο γιατρός προσπαθεί να προσανατολίσει ξανά τις ροές της γριάς γυναίκας.

Η πάλη μου με τέτοια κείμενα ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του 1970. Έκτοτε έχω διαβάσει, αποδελτιώσει και παραθέσει πολλές εκατοντάδες περιπτώσεις. Όταν τα πρωτοανακάλυψα, οι γυναίκες αυτές δεν με μπέρδευαν απλώς· με αηδίαζαν βαθιά με τον τρόπο που μιλούσαν για τον εαυτό τους. Αλλά καθώς όλες τους, τόσο σε γράμματα που αντάλλαζαν όσο και στο ιατρείο, εκφράζονταν με αυτόν τον ίδιο, γλοιώδη τρόπο, βεβαιώθηκα ότι δεν ήταν σαλεμένες. Όλες τους αναφέρονταν στον εαυτό τους σαν ένα συνοθύλευμα από αίμα και κόπρανα. Με απωθούσε η έμφαση που έδιναν στο αραίωμα ή το πύκνωμα του αίματός τους ("Geblöt"), τρόμαζα βλέποντας ότι ταλανίζονταν από τον φόβο ότι τα σωθικά τους μπορούσαν να πήξουν, να σκληρύνουν. Δεν ένιωθα μόνον αμήχανα, ένα είδος ντροπής ανάβλυζε μέσα μου όταν στεκόμουν μπροστά στην τάξη και έπρεπε να διαβάσω αποσπάσματα από αυτά τα ιατρικά ημερολόγια. Σιγά-σιγά μόνον και κάθε φορά με έκπληξη άρχισα να υποψιάζομαι τον λόγο για τη δυσφορία μου. Κάτι που αρνιόμουν στον εαυτό μου με εμπόδιζε να αντικρίσω την αλήθεια. Συνειδητοποίησα ότι υπάρχει κάτι μέσα μου που δεν διαφέρει καθόλου από αυτό που οι γυναίκες εκείνες ήταν όντως σε θέση να αναγνωρίζουν και να ονομάζουν: *humores*, *ύλη*, *materia*, κάτι που μπορούσαν να νιώσουν, να γευτούν, να μυρίσουν, αλλά δεν μπορούσαν να δουν. Κάτι χυμώδες, που ήταν σε θέση να απολαύσουν όταν ήταν καλά προσανατολισμένο, ισορροπημένο, ανεβοκατέβαινε κανονικά. Μια ροή που η διαταραχή της ωστόσο γινόταν φοβερή απειλή.

Ιστορική σωματολογία

Όταν το συνειδητοποίησα αυτό οδηγήθηκα στην *ιστορική σωματολογία*, σε σκέψεις για την ικανότητα του ιστορικού να ανακαλύπτει μαρτυρίες για τις ιδιαίτερες σε κάθε εποχή ιδιότητες και τις διαφορές των χυμών του σώματος. Για να το κάνω έπρεπε να υπερκεράσω εμπόδια ορολογίας. Έχει γίνει δύσκολο να μιλάς για το αυτοαναφορικό σώμα. Σήμερα, η λέξη «σώμα» έχει σχεδόν χάσει τη δηλωτική της ικανότητα επειδή συνδηλώνει περίπου τα πάντα: πίνακες ανατομίας, σκάλες του μπάνιου, μοντέλα ανατροφοδότησης, μπόντυ-μπίλντιγκ, σωματομετρήσεις και σωματικές τομογραφίες. Οι γυναίκες των οποίων τις φωνές άκουγα, σπάνια αν κάποτε, χρησιμοποιούν τον όρο «Körper» (σώμα). Όταν χρησιμοποιούν τον όρο «Leib» (σώμα) το κάνουν αναγκαστικά όταν λένε «am ganzen Leib» (με όλο μου το σώμα), «am Unterleib» (στο υπογάστριο). Ποτέ δεν χρησιμοποιούν τη λέξη «Fleisch» (σάρκα), μιλούν για το αίμα τους, για τις ροές τους, για το "Geblöt" τους. Αν μεταφράσω τις εκφράσεις τους στα αγγλικά δεν δυσκολεύομαι να αναφερθώ στη «σάρκα» τους (flesh). Πράγματι, αυτό που αποκαλώ ιστορία του σώματος γίνεται καλύτερα κατανοητό ως «ιστορία του ένσαρκου εαυτού». Όμως, κάτι τέτοιο δεν μπορώ να το εκφράσω στα γερμανικά επειδή το «Leibhaftig» (με το ίδιο μου το σώμα) ακούγεται πομπώδες, και επειδή «Fleisch» σημαίνει και «κρέας». Αυτό με οδήγησε να αναζητήσω έναν όρο που θα έλεγε αυτό που προτίθεμαι να κάνω χωρίς να δημιουργεί σύγχυση. Για να αποφύγω αδέξιες περιφράσεις υιοθέτησα την ελληνική λέξη *σώμα* για να μιλήσω για τον *σωματικό χαρακτήρα*, το *σωματικό ύφος* της μιας ή της άλλης εποχής.

Όταν κάνω λόγο για παραδοσιακή *σωματολογία*, αναφέρομαι σε έναν τρόπο λόγιας συζήτησης που από τον 4ο αιώνα συνδέθηκε με το νησί της Κω, με τον Ιπποκράτη και τους μαθητές του, τον Γαληνό, τον Αβικέννα, τον Willis[7], τον Stahl.[8] Όλοι τους προσυπέγραφαν αυτό που συνήθως αποκαλούμε «παθολογία των χυμών» (*humoral pathology*). Στο πλαίσιο αυτό η λόγια ιατρική ήταν μια πρακτική που βασιζόταν στην αφήγηση, η ιστορία που έλεγε για τον εαυτό του ή τον εαυτό της το πάσχον υποκείμενο. Το «σώμα» έβρισκε τη φωνή του σε περιστατικά, αναφορές, θρύλους και συμβάντα μάλλον, παρά σε ορισμούς και δόγματα.

Τι σήμαινε για τον γιατρό αυτή η πρακτική της ιατρικής γίνεται καλύτερα κατανοητό σε σχέση με τον Αριστοτέλη. Στην *Ποιητική* του διαφωνεί με τον Πλάτωνα, τον ιδεαλιστή δάσκαλό του. Παραινεί αυτόν που πηγαίνει στο θέατρο να στοχεύσει πέρα από την *κατανόηση* των λόγων της τραγωδίας. Του ζητά να αφεθεί να τον αγγίξει η φωνή του ηθοποιού: με τον ήχο της, τον ρυθμό της, τη δύναμή της, τη μελωδία της και τα τσακίσματά της. Να εντείνει την ακοή του, «ακούγοντας» με τα σωθικά του. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, καλός ηθοποιός είναι αυτός που αγγίζει και συγκινεί. Αλλά όσο σημαντικός είναι ο καλός ηθοποιός άλλο τόσο είναι και ο καλός *θεατής*. Ο ικανός θεατής έχει μάθει να συναρπάζεται από τη *μίμηση*. Μονάχα αν ταυτισθεί με τον ηθοποιό μπορεί να συλλάβει όλη την πλοκή του έργου: τη θέση στην οποία βρίσκεται ο ήρωας που υποκύπτει στα αντικρουόμενα ρεύματα του πεπρωμένου του. Αυτές οι παράγραφοι της *Ποιητικής* μου έδωσαν μια ιδέα για τον γιατρό του πρώιμου 18ου αιώνα. Με άφησαν να σκεφτώ τον απτικό και μιμητικό τρόπο με τον οποίο επέτρεπε στον εαυτό του να συγκινείται από την τραγική αφήγηση, από τη *βιο-λογία*, στην κυριολεξία, του παραπονούμενου ασθενούς.

Οι ιστορικοί δεν πρόσεξαν όσο θα όφειλαν τη μεταβολή που συντελέστηκε έκτοτε στην ιατρική πρακτική, δηλαδή τη μετάβαση από μια *διαλεκτική* σε μια *διαγνωστική* ιατρική. Η ιστορία της ιατρικής εστίασε πολύ στενά στο παράδειγμα της ουσιαστικής μετάβασης από την παθολογία των «χυμών» στην αλληλέγγυα παθολογία για να συλλάβει αυτή την πρακτική και μεθοδολογική

μεταμόρφωση. Από την υγεία εννοούμενη ως την ισορροπημένη *κράση* των τετράχυμων ροών, σε μια υγεία που βασίζεται στην ακεραιότητα των οργάνων και στην ορθή τους λειτουργία. Επικεντρώνοντας στον ιατρικό λόγο για την υγεία των ασθενών, η ιστορία της αυτοαντίληψης των ροών οδηγήθηκε σε ένα τυφλό σημείο, από το οποίο θα ήθελα να τη μετακινήσω.

Το επιχειρώ με το να τονίζω την αντιστροφή της συνάντησης του γιατρού με τον ασθενή από ένα «δραματικό» πρότυπο στο οποίο ο γιατρός άκουγε τη τραγωδία του ασθενούς σε ένα πρότυπο στο οποίο ο γιατρός παρατηρεί τους ασθενείς και τους διδάσκει να αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους από τη διαγνωστική προοπτική. Στις γερμανικές πηγές μου, στο παλαιότερο πρότυπο, "Geblöt" ήταν το κόκκινο νήμα που διατρέχει όλες τις ιστορίες του πρώιμου δέκατου όγδοου αιώνα, "Geblöt" ήταν ο όρος-κλειδί για τη ζωτική ροή, τη ροή της ζωής. Δεν είναι αυτό που μπορεί να υποστεί ανατομή, την ανα-τομή των «στερεών σωμάτων». Είναι ξένο προς την έννοια του οργανισμού: το σύστημα των οργάνων και των φυσιολογικών του λειτουργιών. Η προσοχή του γιατρού επικεντρώνεται στο "Geblöt", η ασθενής έρχεται να τον συμβουλευτεί για την ισορροπία και τον αναπροσανατολισμό των χυμών της.

Με το να μην αποδίδουν τη δέουσα προσοχή στις πολύχρωμες, έγχυμες, υδαρείς, αιματώδεις και απτικές ροές και τα λιμνάσματά τους, οι παρατηρήσεις του Μισέλ Φουκώ για την κρίσιμη τομή στην ιστορία της ιατρικής παραμένουν δυστυχώς ατελείς. Το «κλινικό βλέμμα» του, η ανασυγκρότηση του σώματος που ξαπλώνει οριζόντια, σαν πτώμα σε κλινικό περιβάλλον, μας πρόσφερε το κλειδί για να συλλάβουμε τη γένεση μιας νέας ιατρικής, την ολοκληρωτική επιβολή της και τη νέα ιεραρχία της γνώσης. Ο Φουκώ μας οδήγησε στην κατανόηση ενός νέου αστερισμού εξουσίας, του νέου ελέγχου «επί του σώματος». Αλλά ο Φουκώ δεν αναφέρει την άβυσσο που ανοίγεται παρά μονάχα ως αποτέλεσμα της επικράτησης της κλινικής ιατρικής: την άβυσσο ανάμεσα στη σωματική αυτοαντίληψη και το διαγνωσμένο σώμα, την απόσταση που χωρίζει την ιατρική που ακούει από την ιατρική που στηθοσκοπεί.[9] Στην έρευνά μου επικεντρώνομαι στον 18ο αιώνα, την αποφασιστική εποχή στην οποία ανοίγει το χάσμα. Προσπαθώ να γεφυρώσω την αντίθεση ανάμεσα στο σώμα ως κείμενο, που μαθαίνω να το αποδίδω στον εαυτό μου, και τις ανεπαίσθητες ή έντονες κινήσεις, τις σκληρύνσεις που ζητούν την αφήγηση και που, ελλείψει καλύτερης λύσης, συχνά αποκαλώ «σώμα».

Παράλυση στη γλώσσα

Η καθομιλούμενη γλώσσα αλλάζει αργά, ενώ η επαγγελματική γλώσσα και ορολογία έρχεται και παρέρχεται. Ακόμη και σήμερα το έγχυμο σώμα είναι παρόν στην καθημερινή ομιλία. Συχνά χωρίς να το συνειδητοποιεί, η κοινή γλώσσα υπαινίσσεται ροές και κάτι ζωντανό μέσα μας: Στις εξετάσεις φτύνουμε αίμα. Κάποιος είναι ψύχραιμος ή σκληρόκαρδος. Και σήμερα ο θυμός κάνει τις φλέβες να πετάγονται και η λύπη μαλακώνει την καρδιά. Με «συνεπαίρνει» η χαρά και τα λόγια μου μπορεί να στάζουν χολή. Σήμερα όμως ένα χάσμα χωρίζει την υπαινισσόμενη αναφορά και την κυριολεξία της φράσης. Σήμερα το «σώμα» του ομιλούντος δεν φτύνει αίμα, η φράση έχει χάσει την αμεσότητα και την απήχηση που είχε άλλοτε. Η σωματική, σαρκική απήχηση αυτών των δηλώσεων έχει εξαφανισθεί.[10] Σήμερα, φράσεις σαν κι αυτές έχουν μεταφορικό μονάχα νόημα. Αυτή η απόσταση που ολοένα μεγαλώνει ανάμεσα στο «κυριολεκτικό» και το «μεταφορικό» σώμα αποτελεί κομμάτι της ιστορίας του 20ού αιώνα. Δεν περιορίζεται στις αναφορές μας στο σώμα. Έχει όμως εξαιρετική, ειδική σημασία για την ιστορία των σωμάτων μας και μπορεί να γεφυρωθεί μονάχα αν ανακτήσουμε τις μεταφορές. Οι σωματικές ροές, αυτοί οι ποταμοί που ρέουν τόσο στο σώμα όσο και στον λόγο, μπορεί να στερέψουν, να ξεραθούν.

Είναι άλλο πράγμα να αφήνω τον εαυτό μου να συγκινείται από σωματικές αφηγήσεις, να ακούω τη ροή των χυμών, να γεύομαι την πικράδα και τη γλυκύτητα του παρελθόντος, από το να αναλύω το σώμα ως κοινωνική κατασκευή. Για μένα, η ιστορική σωματολογία είναι κάτι διαφορετικό από την ανασύνθεση των βιολογικών συνδυασμών που μεταβάλλονται ιστορικά. Ο περιορισμός στο βιολογικό γεγονός καθρεφτίζει τη στεγνότητα του ιστορικού και αναπόφευκτα τον οδηγεί να προσπερνά την έγχυμη «ύλη» της ιστορίας, την ιστορική *ύλη*. Μια τυπική μορφολογία των κοινωνικά κατασκευασμένων εικόνων ενός διαχρονικού σώματος υπογραμμίζει και θα ενισχύει την κοινωνική άρθρωση της εξουσίας. Αναζητώ κάτι άλλο.

Αναζητώ τη σωματική αυτοαντίληψη της κοκαλιάρας χήρας, στην οποία αναφέρεται όταν λέει «εγώ». Θέλω να μελετήσω την ενσώματη ιστορία. Δεν είμαι ο Dr. Storch, και όμως, παρά τα διακόσια χρόνια που με χωρίζουν από εκείνον, θέλω τα παράπονα που αφηγείται αυτή η γυναίκα που έχει από καιρό πεθάνει να με αγγίξουν μιμητικά και να με συγκινήσουν. Δεν θέλω να αποκλείσω τη συμπάθεια ως κάτι που θα απειλούσε την αντικειμενικότητά μου. Θέλω να ξεπεράσω την αμηχανία μου για την αναπηρία της ικανότητάς μου να αισθάνομαι, να αναγνωρίζω, να αξιολογώ και να κατονομάζω τις ροές μου. Θέλω να οξύνω την ακοή μου, για να ακούσω καλύτερα την αφήγησή της. Θέλω να διασώσω τη γρια κοκαλιάρα γυναίκα, της οποίας ο διάλογος με τον γιατρό της άφησε τα ιστορικά ίχνη του στο ημερολόγιό του. Αυτό με έχει οδηγήσει στα περιθώρια και πέρα από τα όρια του επαγγέλματός μου, πέρα από το μέτωπο που πίσω του ελπίζω να συναντήσω τους νεκρούς.

Η ανασυγκρότηση ιδεολογιών δεν είναι δουλειά μου. Ιδεολογίες που αντικατοπτρίζουν μοτίβα στα οποία ο αμετάβλητος φαινότυπος της « γυναίκας» που έγινε το υποκείμενο ποικίλων κοινωνικών δομών εξουσίας, μιας γυναίκας που τις περισσότερες φορές εμφανίζεται ως υστερική, αναπαραγωγός του είδους, ή *cyborg*. Τόσο η βιολογία όσο και η αποδόμηση θα αποσιωπούσαν την ικανότητα του γιατρού να συλλαμβάνει τον λανθασμένο προσανατολισμό των χυμών της χολερικής και ηλικιωμένης ασθενούς. Με τη μέθοδο της ανάλυσης λόγου θα έπρεπε να αναλύσω την περίπτωση 72 ως προτεσταντική και μπαρόκ κοινωνική κατασκευή μιας παθολογίας της μήτρας που είναι θεμελιωδώς ανιστορική. Με μια τέτοια διαγνωστική ανάλυση θα κώφευα στη μιμητική διαλεκτική που έχω εντοπίσει σε αυτήν την πρακτική. Θέλω να συλλάβω *αυτήν* τη χήρα και τον γιατρό της και να κατανοήσω γιατί και οι δυο τους εξηγούν τον πόνο στον γοφό ως εάν να προέρχεται από τη συσσώρευση αποπροσανατολισμένων ροών.

Humores

Οι περισσότεροι από του ασθενείς του Dr. Storch, κυρίες της αυλής, υπηρέτριες, σύζυγοι τεχνιτών, παραπονιούνται για κάποια διαταραχή του «Geblöt» τους. Τι εννοούν με το «Geblöt»; Αναμφίβολα αυτό για το οποίο μιλούν δεν είναι συγκρίσιμο με το «αίμα» στη σημερινή σημασία του. Το «Geblöt» δεν είναι υγρό που κυ-

κλοφορεί στις αρτηρίες, που πωλείται και μεταφέρεται για μεταγγίσεις. Το «Geblöt» είναι ζωτική ροή που δεν μπορεί να σταλεί στο εργαστήριο. Το να εννοήσουμε με τον όρο «Geblöt» το «αίμα» στη σημερινή ιατρική του σημασία σημαίνει να αποικίσουμε το παρελθόν, να επιβάλουμε τη σιωπή σε αυτήν τη γυναίκα, να την εμποδίσουμε, περισσότερο κι απ' ότι θα έκανε η ανδρική μεροληψία, να ακουστεί. Η ιστορικός που θα συνέχεε τις βιωμένες, ονοματισμένες και καταγγελλόμενες ροές με ό,τι θεωρούμε πως είναι πλάσμα και αιμοσφαιρίνη θα χειριζόταν το παρελθόν σαν φυτολόγιο. Το αρχείο του Storch δεν αποτελεί κατάστιχο με αποξηραμένες γυναίκες, μια τέτοια ανάγνωση θα στερούσε από την ιστορικό την ακοή και την αφή της και θα κατέστρεφε την ικανότητά της να κατανοεί τον διάλογο μεταξύ του Storch και της χήρας.

Τα έμμηνα που δεν ρέουν, και τα οποία κατά την αφήγησή της επισκέπτονται χωρίς διαταραχές την αδελφή της, επίσης δεν είναι δυνατόν να συγκριθούν με την έμμηνο περίοδο. Το 1723 καμία γυναίκα δεν ήταν δυνατόν να πάσχει από τη μοντέρνα «αμηνόρροια», επειδή η περίοδος ως λειτουργία της γυναικείας αναπαραγωγικής φυσιολογίας εμφανίζεται μόνον τον 19ον αιώνα. Τα «έμμηνα» των αδελφών αυτών ήταν αιμάτινη ρύση, αίμα που βεβαίως πήγαζε από την *πληθώρα* της μήτρας τους, αλλά η ρύση αυτή δεν υπονοούσε την απόρριψη της ενδομήτριας επιφάνειας. Στην εποχή του Storch και οι άνδρες ήταν σε θέση να αιμορραγήσουν και όντως αιμορραγούσαν –από τη μύτη, ή τη χρυσή φλέβα–, μολονότι αυτοί δεν αιμορραγούσαν αυθόρμητα και περιοδικά όπως οι γυναίκες. Η ιστορικός βρίσκει πληθώρα ιστοριών παρόμοιων με την ιστορία της χήρας μας – άνδρες, άλλοτε νέοι κι άλλοτε χυμώδεις ηλικιωμένοι, που αιμορραγούν. Κι αυτοί επίσης θέλουν να αιμορραγήσουν ή προκαλούν αιμορραγίες στον εαυτό τους για να νιώσουν καλύτερα. Την εποχή που ο Storch σπούδαζε, η πανεπιστημιακή ιατρική βιβλιογραφία για τα *menses in maribus* είναι μεγάλη. «Στα ακαδημαϊκά περιοδικά οι γιατροί αναφέρουν περιπτώσεις "ανδρών που αιμορραγούν", ανενδοίαστα και με κάθε σοβαρότητα αναφέρουν τα ονόματά τους, σημειώνουν την κοινωνική τάξη τους, καταγράφουν το μέρος όπου ζουν καθώς και τις συνθήκες τις ζωής τους.[11] Την εποχή που η μέσω μικροσκοπίου ανακάλυψη των «γυναικείων» ωοθηκών από τον De Graaf γίνεται αντικείμενο έντονης διαμάχης μεταξύ των γιατρών και των φυσικών επιστημόνων, και οι πρακτικοί γιατροί διαμαρτύρονταν που οι γυναίκες επαναταξινομούνταν ως όρνιθες, η ανδρική ρύση ως υγιής χύση αναφερόταν ως γεγονός και οι άνδρες περιοδικά φλεβοτομούνταν για να αναζωογονηθούν.

Είναι δύσκολο να περιγράψεις την παρελθούσα έννοια των «έμμηνων» επειδή ήταν μέρος της βιωμένης αυτο-αντίληψης συνδεδεμένης με το «Geblöt». Το αίμα συγκροτούσε τον ενδογενή, εσωτερικό προσανατολισμό σε δεξιά κι αριστερά, πάνω και κάτω, μέσα κι έξω στην αντίληψη της εσωτερικότητας που είχε έκαστη συγκεκριμένη γυναίκα. Μια υπηρέτρια παραπονιέται ότι το είναι της μπλοκάρεται, ενώ ένα σπογγώδες πυώδες εξάνθημα φούσκωνε στο μέτωπό της.[12] Για να χαλαρώσει η γυναίκα στη γέννα, ο Storch συνιστούσε φλεβοτομή στη *vena saphena*, το ίδιο σημείο που θα συνιστούσε κι ο Γαληνός.

Το «Geblöt» έχει συνήθειες αλλά δημιουργεί και τέτοιες: να η ιστορία μιας δεκαεξάχρονης υπηρετριούλας που δεν της έχει έρθει ακόμη περίοδος. Γιατί; Επειδή το αίμα της στάζει από μια πληγή στο δάκτυλο, απ' όπου το αίμα της απόκτησε το συνήθειο να αναζητά διέξοδο.[13] Οι συνήθειες του αίματος μπορεί να είναι πολύ επίμονες: η πληγή στο πόδι ενός άλλου κοριτσιού δεν λέει να κλείσει επειδή «τα έμμηνα της που έχασαν τον προσανατολισμό τους έψαχναν διέξοδο».[14] Το σώμα συνήθιζε σε υποκατάστατες ρύσεις που συχνά ακολουθούσαν λανθασμένα κανάλια. Όχι σπάνια οι γυναίκες αναφέρουν τέτοιες ρύσεις που παραπλανούνται και ο Storch έχει ιδιαίτερη ονομασία για αυτή τη συνήθεια: *menes vicariae* ή *insolitae viae*. Ο Storch συχνά συλλογίζεται ποιο ατύχημα, ποια τρομάρα μπορεί να προξένησε αυτό το κακό συνήθειο στη φύση της ασθενούς.

Η ζωντανή σάρκα του σώματος

«Στις 28 Ιανουαρίου του 1723, μια πενηντάχρονη χολερική γυναίκα που ήταν θυμωμένη μια ζωή, καυγάδισε με τον σπιτονοικοκύρη της. Ο άνδρας την έπιασε από το μπράτσο και την έσπρωξε προς την πόρτα. Αυτό την προσέβαλε τόσο πολύ που από τότε τα χέρια της και τα πόδια της τρέμουν, η καρδιά της χτυπά και πάσχει από κράμπες στα χέρια και στα πόδια».[15]

Στη φιλονικία με τον σπιτονοικοκύρη, αυτή η από γεννησιμιού της θυμωμένη γυναίκα είχε προσπαθήσει να φτύσει την πρησμένη της χολή με μια πικρή ροή λέξεων. Μάταια, κανείς δεν την άκουσε.

«Το κακό αίμα και η πίκρα την είχαν τόσο σκληρύνει, που κανονικά δεν θα επηρεαζόταν από αυτό το ξέσπασμα οργής. Αλλά τούτη τη φορά ρεζιλεύτηκε και αρνήθηκαν να την ακούσουν, με αποτέλεσμα το δηλητήριο που ήθελε να φτύσει να φρακάρει μέσα της».

Ήταν ανίκανη να βγάλει με πικρά λόγια το «δηλητήριο» που είχε μαζευτεί μέσα της. Και τούτη τη φορά πνίγηκε μέσα στη χολή της. Παρά τις θυμώδεις έγχυμες συνήθειές της, παρά τη συνηθισμένη εσωτερική της σκληράδα, αυτός ο αγώνας αναστάτωσε το αίμα της. Θυμός, λύσσα και η η εσωτερική χολή την αναγκάζουν να επισκεφτεί τον γιατρό. Αυτός ανταποκρίνεται με μια τριπλή συνταγή: ένα μίγμα από ραβέντιο για να καθαρίσει το έντερο, μια σκόνη για να χαλαρώσει η κράμπα και *tartarum* για την πρόκληση εμετού. Μετά από μια μέρα η ασθενής αναφέρει ότι τα σπλάχνα της ξεβούλωσαν και ότι ένιωσε «ανακούφιση». Το κακό αίμα που είχε πάρει λάθος δρόμο και φράκαρε, χάρη στο γιατρικό αραίωσε και αναπροσανατολίστηκε. Οφείλω να αναρωτηθώ: Είναι άραγε η αναφορά του γιατρού απλή φαντασία; Μήπως η αναφορά στην «ανακούφισή» της μαρτυρεί τη δύναμη της υποβολής; Η ερώτηση μοιάζει εύλογη. Αλλά, αυτό που θέλω δεν είναι να συγκρίνω τα αποτελέσματα του προζάκ και του tartarum, θέλω να ακούσω τις εσωτερικές ροές, το σώμα ως ροή.

Ο J. L. Pontalis επιμελήθηκε ένα ειδικό τεύχος της *Nouvelle Revue de Psychanalyse* αφιερωμένο στους χυμούς και το ιστορικό τους πεπρωμένο: "L'humeur et son changement".[16] Δεκαοκτώ συγγραφείς διερευνούν την αναλογία ανάμεσα στη *libido* και τα *humores*. Ορισμένα από τα άρθρα μου πρόσφεραν νέες λεπτομέρειες που δεν τις είχα υποψιαστεί. Ωστόσο, οι συγγραφείς των περισσότερων δοκιμίων αυτού του τόμου ήταν ανίκανοι να φανταστούν τη ρευστή σωματικότητα πριν από τον 18ο αιώνα. Στην περίπτωση του Dr. Storch βλέπω ιστορικές πηγές που γεφυρώνουν το παρόν με την αυτοαντίληψη των ασθενών του. Τις διαβάζω ως μαρτυρίες γυναικών που βίωσαν τους εαυτούς τους με «υλικές», προσανατολισμένες, πολυμορφικές ροές· γυναίκες που τα σωθικά τους, η ουσία, η «ύλη» τους, δεν ήταν παρά μια αδιάκοπη ροή την οποία ένιωθαν, αισθάνονταν και αντιλαμβάνονταν

απτικά. Θα ήταν λάθος να ταυτίσουμε τη ροή αυτή με τη φροϋδική *libido*. Η *libido* δεν είναι ένα νέος όρος για το «Geblöt», αλλά το αποτέλεσμα μιας νέας κοινωνικής κατασκευής, της «ενέργειας», στα τέλη του 19ου αιώνα. Η ανάλυση του Φρόυντ απαιτεί την πειθαρχημένη εσωτερίκευση αυτής της αφηρημένης έννοιας. Η *libido* ρέει μονάχα μεταφορικά, όπως και ο ηλεκτρισμός. Ως ιστορικοί δεν θα έπρεπε να προσπαθούμε να συγκρίνουμε, αλλά να αντιπαραθέσουμε τη *libido* και τα *humores* για να ακούσουμε τη βιωμένη ροή της ζωής που μένει στο σκοτάδι. Θέλω να ακούσω την κοκαλιάρα χήρα και τη χολερική γυναίκα έτσι όπως ακούγονταν τότε που οι χυμοί δεν είχαν αρχίσει ακόμη να ξηραίνονται.

Μετάφραση: Ρ. Μπενβενίστε- Κ. Χατζηκυριάκου

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ομιλία που πραγματοποιήθηκε στον Βόλο, στις 14 Οκτωβρίου 2004, στο πλαίσιο του διατμηματικού Προγράμματος Σπουδών για θέματα Φύλου και Ισότητας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.
2. Barbara Duden, *A guide to Body History*, Wolfenbottel : Tandem 1989 (βλ. Και B. Duden, "A Repertory of Body History", *Fragments for the History of Human Body*, Part Three, Zone 1989 Σ.τ.μ.)
3. Bynum Caroline W., "Warum das ganze Theater mit der Korper?", *Historische Anthropologie*, 4:1 (1996) 1-3 (βλ. την πρώτη έκδοση του άρθρου στα αγγλικά " Why All the Fuss about the Body ? A Medievalist's Perspective", *Critical Inquiry*, 22:1 (1995) p.1-33 Σ.τ.μ.).
4. P. Christopher Smith, "From Acoustics to Optics: The Rise of the Metaphysical and Demise of the melodic in Aristotle's Poetics", *Sites of Vision. The Discursive Construction of Sight in the History of Philosophy*, επιμ. Michael Levin, Καίμπριτζ-Μασαχουσέτη 1997, σ. 69-91.
5. Illich Ivan, *In the Vineyard of the Text: Commentary to Hugh's Didascalicon*, University of Chicago Press, Σικάγο-Λονδίνο, 1993.
6. Πόλη της Γερμανίας, γενέτειρα του Μπαχ (Σ.τ.Μ)
7. Βρετανός γιατρός, ανατόμος και χημικός (1621-1675) (Σ.τ.Μ.)
8. Γερμανός χημικός και γιατρός (1660-1734) εισηγητής της ιατρικής θεωρίας του ανιμισμού και της χημικής θεωρίας του φλογιστού (Σ.τ. Μ).
9. Jean Lachmud, *Dar abgehorchte Korper: Zur historischen Sociologie der medizinischen Untersunchung*, Opladen 1997.
10. Ruth Padel, *In and Out of the Mind. Greek Images of the Tragic Self*, Πρίνστον 1992. Η συγγραφέας συζητά τη δυσκολία του ιστορικού όταν έρχεται αντιμέτωπος με την ασύγκριτη σωματική δήλωση στο υλικό πηγών που αναφέρονται «στο σώμα», βλ. σ. 33 κ. ε.
11. Gianna Pomata, "Uomini menstruanti. Somiglianza e differenza fra i sessi in Europa in eta moderna", *Quaderni Storici*, 79(1992) σ. 51-103.
12. Storch, Weiberkrankheiten, Gotha 1747, τ. 2, σ. 249.
13. Ό.π., σ. 180.
14. Ό.π., σ. 252.
15. Storch, Weiberkrankheiten..., ό. π., τ. 8, σ. 270.
16. "L'Humeur et son changement", *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, 32 (1985). Γιατροί, ποιητές και ψυχαναλυτές διερευνούν το βίωμα των σωματικών ροών στην ιστορία της Δύσης.

ΝΕΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΤΟΥ ΜΙΕΤ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

ΑΜΕΡΙΚΗΣ 13, ΑΘΗΝΑ

ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΑ ΒΡΕΙΤΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΜΙΕΤ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΟΛΗ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

ΟΛΟΙ ΟΙ ΤΙΤΛΟΙ ΔΙΑΤΙΘΕΝΤΑΙ ΜΕ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΕΚΠΤΩΣΗ

ΑΜΕΡΙΚΗΣ 13, 106 72 ΑΘΗΝΑ ☎ 210 3614 143, ΦΑΞ 210 3614 163
www.miet.gr